

УДК 159.923.3

АЛЛА АВЕР'ЯНОВА

м. Ніжин

Averianova.77@mail.ru

ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ ЯК ОСНОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкрито суть самореалізації, самоактуалізації та самоефективності особистості як переконання людини у здатності демонструвати поведінкову компетентність. Висвітлено особливості професійного успіху як чинника самореалізації особистості в сучасних умовах та описано успішність як властивість особистості. Виявлено закономірності професійної самореалізації, показано взаємозв'язок між особистісними рисами та успішністю професійної самореалізації особистості. Окреслено особистісні риси успішної людини: активна життєва позиція, оптимізм, прагнення до творчості, відкриттів, до самопізнання, самовираження, працьовитість, гнучкість, критичність, далекоглядність та ін.

Ключові слова: успіх, успішність, професійне становлення особистості, самореалізація, самоактуалізація, самоефективність особистості.

Сьогодні особлива актуальність проблеми самореалізації індивіда зумовлена усвідомленням того, що особистісна самореалізація є специфічним визначальним критерієм у формуванні особистості. Зазвичай виокремлюють дві найбільш значимі сфери самореалізації: професійну діяльність і реалізацію у сімейному житті. Для нинішнього суспільства питання реалізації у професійній сфері стає ключовим. Вимоги сучасності до прогресивної і процвітаючої людини досить високі. Велике суперництво на ринку праці, важкі соціально-економічні умови життя створюють умови для саморозвитку і самореалізації. А становлення людини як професіонала та її самореалізація вимагає формування і розвитку у неї таких психологічних якостей як цілеспрямованість, упевненість, наполегливість та організованість, передбачливість та гнучкість, конкурентоспроможність та оптимізм. Ці якості пов'язані, у першу чергу, з мотиваційною та емоційно-вольовою сферою особистості і становлять ядро успішності у виконанні будь-якої діяльності, у тому числі і професійної. На разі тема успіху та життєвих досягнень стала чи не найважливішою цінністю сучасної особистості.

Дослідженню самореалізації особистості на її життєвому шляху присвячено чимало наукових праць. Зокрема свій внесок у розробку зазначеної проблеми зробили К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, Г. С. Баті-

щев, О. Ф. Бондаренко, Є. І. Головаха, Г. С. Костюк, О. О. Кроник, О. М. Леонт'єв, В. Г. Панок, В. А. Роменець, С. Л. Рубінштейн, Л. В. Сохань, Т. М. Титаренко та ін. Вони розглядали самореалізацію як переважно свідомий, цілеспрямований процес розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Найважливішою ж умовою розвитку і самореалізації особистості є її життєва перспектива як образ бажаного та усвідомлюваного як можливого майбутнього життя. На думку, зокрема, К. О. Абульханової-Славської, така перспектива дає людині можливість організувати власне життя, планувати та реалізовувати його [1].

С. Д. Максименко, М. І. Пірен, Т. В. Говорун, Л. М. Деміна схилилися до думки про те, що становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої людини, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху у житті.

З-поміж зарубіжних дослідників представники гуманістичної психології, зокрема А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, К. Г. Юнг, Е. Еріксон, Г. Олпорт, одними з перших звернули увагу на проблему самореалізації та самоактуалізації особистості. Так, на думку Г. Олпорта, людині, що самоактуалізується властиве прагнення до досконалості, вона робить найкращим чином те, на що вона

здатна. Вчений вважає самоактуалізацію основною умовою повноцінного розвитку особистості, збереження її здоров'я й досягнення зрілості. Він розглядає самоактуалізацію як процес «становлення», у якому індивід приймає на себе відповідальність за планування ходу свого життя, й відзначає, що будь-яка перешкода самоактуалізації збільшує ризик девіацій [5].

Висвітлити особливості професійного успіху як чинника самореалізації особистості в сучасних умовах; виявити закономірності професійної самореалізації, показати взаємозв'язок між особистісними рисами та успішністю професійної самореалізації особистості.

Саморозвиток і самореалізація зумовлені самовизначенням і самоактуалізацією особистості. Самовизначення забезпечує власне визначення, оцінювання себе, здібність до співставлення поставлених завдань, вибраних засобів досягнення і ситуації дії. Самоактуалізація є певним чином пусковим механізмом вибудовування самореалізації. Тому під професійною самореалізацією можна розуміти постійний різночасовий процес формування потенцій індивіда у творчій діяльності упродовж усього життєвого шляху.

Дослідженнями психологів встановлено, що переважна кількість людей має необхідний для досягнення успіху та самореалізації потенціал духовної, моральної, емоційно-вольової, фізичної й інтелектуальної енергії. Так, С. Д. Максименко наголошує, що самореалізація особистості (а отже, і її мотивація) є «природною» і тотально-всезагальною якістю (ознакою) будь-якої особистості і питання про її додаткове формування стояти не може. Більше того, виявляються відомими й основні механізми цього процесу. Тож проблема полягає в тому, що люди далеко не завжди розкривають (а отже і формують) усі свої сутнісні сили – якості, залишаючись навіть неосвіченими щодо власного потенціалу. Автор підкреслює, що аналіз основних положень вітчизняної філософсько-психологічної традиції дає змогу встановити: самореалізація особистості є, насправді, органічно притаманною будь-якій людині (і зовсім недоречними є тези щодо того, що нібито дуже невелика кількість людей самореалізується, оскільки це

«роблять» усі). Але соціальні обставини можуть бути такими, що сприятимуть більш активному і глибокозмистовному становленню особистості [4].

Величину ресурсів і можливостей людини підкреслює приклад окремих особистостей, що досягли видатних результатів. Підтвердженням цьому служать імена багатьох відомих учених, чий досягнення на цілі десятиліття визначили розвиток науки і техніки, поліглотів, що володіють десятками мов, успішних бізнесменів, що чесно домагаються своїм розумом і заповзятливістю багатомільярдних статків, великих полководців, що успішно перемагали значно переважаючі сили супротивника. Історія людської цивілізації наводить десятки прикладів цьому.

Аналіз причин надзвичайного вияву здібностей та здатності досягати життєвого успіху, реалізації своїх планів і прагнень дозволив ученим зробити висновки про те, що потенціал кожної людини величезний, здібності її безмежні, однак без належного виявлення і цілеспрямованого розвитку вони швидко вгасають. Видатних же людей від більшості відрізняють такі якості, як надзвичайно висока життєва активність, прагнення до особистого росту, непохитна воля, інтуїція й уява, а також віра у власні сили. Ці й інші якості лежать в основі всіх успіхів і досягнень, тому що допомагають правильно формулювати свою мету, бачити шляхи й засоби мобілізації свого особистого потенціалу, сили й енергії безлічі інших людей для безумовного досягнення цих цілей.

Загалом поняття успіху носить комплексний характер і за своєю суттю є міждисциплінарним. Його вивченню присвячена значна кількість робіт з психології, філософії, соціології, педагогіки, управлінської діяльності.

Так у межах психологічного підходу досліджується особистісне переживання досягнення успіху, а сам успіх розглядається як основа самореалізації, особистості, тенденція до самоактуалізації та особистісного росту. Вчені-психологи зосереджують свою увагу на дослідженні чинників, які є передумовами успішної діяльності особистості. Успіх з психологічної точки зору – це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до яко-

го прагнула особистість, збігається з її очікуваннями або перевищує їх. Успіх передбачає оптимальне співвідношення між очікуваннями особистості та результатами її діяльності. Успішність розглядається як характерологічна особливість особистості, що показує наскільки цей індивід результативний у досягненні поставлених цілей.

У психологічній літературі поняття успіху розкривається через його зв'язок з рівнем домагань особистості, мотивацією досягнення (потребою індивіда досягати успіхів і уникати невдач). Цей підхід до вивчення успішності особистості реалізований в роботах засновників концепції мотивації досягнення (Дж. Аткинсон, В. У. Майер, Х. Хекхаузен, Ф. Мак-Клелланд).

Психологи – представники біологічно орієнтованої теорії обдарованості (Д. Гольман) досліджують особистісні детермінанти успішної поведінки особистості, а саме: особливості органічної конституції особистості, інтелект, здібності, навички, самооцінка, особливості ціннісних орієнтацій, локус контролю. Поряд з цими чинниками, передумовою успішної діяльності вважається наявність певного набору психологічних характеристик та рис характеру особистості, які сприяють досягненню успіху.

Філософське бачення поняття «успіх» пов'язане з проблемою самовизначення особистості, реалізації її життєвого призначення. Успіх розглядається як вирішення проблеми сенсу життя, а сенс життя, – як вираження уявлень про успіх. Вчені-філософи роблять акцент на дослідженні сутнісної природи успіху, його буттєвих проявів, залежності сутнісного наповнення успіху від особливостей життєвої філософії людини, місця успіху у світоглядній картині особистості. Успіх пов'язують як із зовнішніми чинниками й обставинами, корисністю та практичною доцільністю (Н. Макіавелі, Ж. Кальвін, У. Цвінглі, Ч. Пірс, У. Джеймс, Д. Дьюї), так із внутрішнім станом рівноваги, гармонії і спокою, відсутністю хвилювань і страждань, співвідносячи його з поняттям щастя (Епікур, Лао Цзи, Чжуан Цзи, Б. Спіноза, Л. Толстой).

У літературі з управлінської діяльності, психології бізнесу поняття «успіх» є одним із

найчастіше використовуваних. У теорії управління успіх розглядається як отримання максимального результату при найменших затратах енергії, часу і зусиль. Акцент робиться на досягненні поставлених цілей при мінімальних затратах матеріальних, соціальних і психологічних ресурсів. Успіх у цьому контексті є метою діяльності суб'єкта економічних відносин, а управління – необхідною умовою її досягнення. Тому основним фокусом дослідницьких інтересів є формування стратегій успішної діяльності, розробка методів, прийомів і технологій досягнення успіху, практичних схем підвищення ефективності діяльності та саморегулювання поведінки, технологій самоменеджменту. Значна кількість досліджень присвячена вивченню рис успішного управлінця, виділенню чинників та складових успіху суб'єкта економічної діяльності, а також показників успішності, серед яких основними є результативність, ефективність, продуктивність, практична реалізація.

Категорія успіху в соціології характеризує суспільне буття соціального суб'єкта, описує й структурує життєвий простір, а також є показником ефективності соціальної системи загалом. Специфікою предметного поля соціології в дослідженні успіху є зосередження на аналізі існуючих в суспільстві уявлень про успіх та успішних людей, ціннісних орієнтацій, символів та ідеалів, пов'язаних з успіхом, критеріїв та чинників досягнення успіху, факторів, що впливають на формування успішності людини, стратегій та практик успішної діяльності соціальних агентів [7].

В українській мові поняття «успіх» трактується у двох значеннях: перше визначається як позитивний наслідок роботи, справи; значні досягнення, друге – громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийось досягнень. Поняття успішності в тлумачному словнику означає наявність успіхів у чомусь [6]. Таким чином, можна стверджувати, що успіх і успішність відносяться між собою як одиничне і загальне, випадкове і системне. Успішність варто розглядати у певному виді діяльності, супроводжуваному наявністю певних успіхів, тобто досягнень, здобутків, перемог і т.д. Отже, досліджуючи успішність людини слід пов'язувати її з конкретним видом діяльності.

Професійна самореалізація особистості розглядається як характеристика всього її життєвого шляху в контексті професійної сфери від етапу початкового професійного становлення до передвиходу на пенсію. Професійна самореалізація як спосіб функціонування й розвитку особистості може одночасно виступати у трьох іпостасях: як процес, стан (зріз на певному етапі) і властивість суб'єкта.

Самореалізація як процес включає усвідомлення, вибір і реалізацію тих аспектів особистості, які сприяють її самовираженню, реалізації потенцій, формуванню власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку цілей і визначення способів їх досягнення, у т.ч. й перетворенню себе. Головним психологічним процесом самореалізації є пошук суб'єктом свого способу життєдіяльності, який часто розуміється як складний комплекс дій, які мають місце у внутрішньому світі індивіда і спрямовані на формування, конструювання свого способу, шляху власного життя.

Важливою складовою самореалізації є самоздійснення як реалізація потреби у втіленні своїх сутнісних сил, потреби у творчості, в особистісному спілкуванні, у соціально-перетворюючій діяльності тощо. Особистість не тільки цілеспрямована, але й самоорганізуюча система. Об'єктом її діяльності й уваги є не лише зовнішній світ, але й вона сама, що виявляється у почутті «Я», що є уявленням про себе, самооцінкою, програмою самовдосконалення, здатністю до самоспостереження, самоаналізу й саморегуляції. Тобто людина, проживаючи своє життя, під впливом ставлення до образу «Я» конструює власну історію.

Уявлення про життєві цілі, цінності й ідеали, мотиви й інтереси виступають значимою детермінантою життєдіяльності суб'єкта. При цьому слід відзначити, що властивості особистості є властивостями індивідуального суб'єкта і саме рівень розвитку (вираженості) зазначених вище характеристик і ознак можуть здійснювати вплив на характер і успішність самореалізації суб'єкта.

Поряд з поняттями «самореалізації» та «самоактуалізації» варто також розглядати в поняття «самоефективності» особистості. Віра в ефективність власних дій і очікування

успіху від їх реалізації – одне з ключових понять соціально-когнітивної теорії Альберта Бандури. Самоефективність означає переконання людини в тому, що в складній ситуації вона зможе продемонструвати вдалу поведінку. Тобто віра в ефективність означає оцінку власної дуже конкретно визначеної поведінкової компетентності. Те, чи зможе конкретна особистість в заданій ситуації досягти успіху, залежить не тільки від її власної компетентності. Для успішності діяльності важливі не стільки об'єктивні результати самі по собі, скільки їх інтерпретація конкретною людиною і очікування успіху та позитивних результатів власних дій. Самоефективність розуміється Бандурою не як стабільна і статична характеристика, а як змінна, яка по своїй силі, узагальненості і ступеню знаходиться в реципрокній залежності від актуальної ситуації і попереднього досвіду індивіда. Вплив наслідків поведінки на самоефективність істотно залежить від того, яким чином людина сприймає і оцінює ці наслідки. Якщо у минулому досвід діяльності в певному колі ситуацій був переважно негативним, то самоефективність в цій сфері буде низька, увага сфокусується на негативних результатах діяльності, ці наслідки будуть індивідуально проінтерпретовані, що понизить у свою чергу самоефективність в майбутньому. Відсутність самоефективності може бути істотним гальмом формування компетентності, активності людини, а отже і її успішності в конкретних видах діяльності [2].

Український психотерапевт-практик, доктор психологічних наук О. Бондаренко помітив, що ті, хто досягає у житті значно більшого, ніж інші, живуть не за типовим проектом, а за індивідуальним. Він виокремив такі базові умови реалізації персоналізованого «сценарію»: успішні люди не бояться проблем і труднощів; їм цікаво жити; усвідомивши свої справжні бажання, вони здатні зважитися на кардинальні зміни як в особистому, так і в професійному житті; такі люди перебувають у постійному розвитку, що апріорі вимагає значних вольових зусиль; їм не важливо, що думають інші й чи співвідноситься їхнє самовідчуття із суспільними стереотипами успішності й престижу, – вони здатні створювати

власний світ і світ навколо себе, тобто те, що нині називають «високою якістю життя».

Таким чином, з психологічної точки зору успішність – це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прагнула у своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями (із рівнем домагань), або перевершив їх. На основі цього стану формується стійке відчуття задоволення, а також більш сильні мотиви діяльності, змінюється рівень самооцінки, самоповаги. У тому разі, коли успіх стає стійким, постійним, часто розпочинається свого роду ланцюгова реакція, що визволяє величезні, приховані можливості особистості, несе невичерпний заряд духовної енергії.

Отже, показниками життєвого успіху особистості є ступінь реалізації особистісного потенціалу, мрій, надій і прагнень особистості, її самоактуалізації, задоволеності досягненнями в значимій сфері діяльності, ступенем, способом, результатами своєї самореалізації, тим, як склалося життя, а також самооцінка життєвого успіху.

Суб'єктивна оцінка особистістю власної життєдіяльності проявляється в емоційно-оцінному ставленні до життя, основними компонентами якого є щастя (як безпосереднє емоційне ставлення до процесу життя), задоволеність (опосередковане свідомими когнітивними оцінками ставлення до життя як до цілісного процесу) і смисл життя (ставлення до життя як до виправданого, обґрунтованого, зрозумілого та цілісного) [3].

Успіх у професійній діяльності виявляється насамперед у досягненні працівником значущої мети і подоланні або перетворенні умов, що перешкоджають досягненню цієї мети.

Оскільки найбільш повне розкриття задатків індивіда відбувається лише у суспільно корисній діяльності, саме у професійній діяльності відкриваються особливо широкі

перспективи для самореалізації. Професійна діяльність у житті індивідів займає практично центральне місце. Люди у процесі життя віддають професійній діяльності практично увесь основний час, увесь потенціал і сили. У межах вибраної професії формуються здібності, відбувається кар'єрний підйом і особистісний ріст, забезпечуються матеріальні основи життєдіяльності, досягається певний соціальний статус. Слідування обраній професії, застосування професійних умінь – це один із найбільш значимих критеріїв досягнення певного рівня життєвого успіху.

Серед найбільш значимих особистісних факторів, що сприяють професійній реалізації є: самоефективність особистості, гнучкість її поведінки і незадоволеність персональною діяльністю. Безпосередньо самоефективність виражається у здібності організувати свою професійну діяльність і досягати успіху при взаємодії з соціумом. Гнучкість поведінки відповідає за ефективні міжособистісні комунікації і професійну взаємодію і стимулює вироблення потреби до подальшого росту у професії.

Список використаних джерел

1. Альбуханова-Славская К. А. Жизненные перспективы личности / К. А. Альбуханова-Славская // Психология личности и образ жизни / отв. ред. Е. В. Шорохова. — М.: Наука, 1987.
2. Бандура А. Теория социального научения / пер. з англ. под ред. Н. Н. Чубарь. — СПб.: Евразия, 2000. — 318 с.
3. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. — К.: Богдана, 2003. — 520 с.
4. Максименко С. Д. Психология особистості: підручн. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча. — К.: ТОВ КММ, 2007. — 296 с.
5. Олпорт Г. Становление личности / Г. Олпорт. — М.: Смысл, 2002. — 461 с.
6. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К., 1974. — 776 с.
7. Ярема А. І. Феномен успіху в соціологічному вимірі / А. І. Ярема // Вісник Львів. ун-ту. — Серія Соціологія. — 2010. — Вип. 4. — С. 92 — 99.
8. <http://vocabulary.ru/>.

ALLA AVERIANOVA
Nizhyn

PROFESSIONAL SUCCESS AS A BASIS FOR PERSONAL FULFILLMENT

The article reveals the essence of self-fulfillment, self-actualization and self-efficacy beliefs of human personality as the ability to display behavioral competence. It appears that for the successful activity important not so much objective results in itself as well as their interpretation by the particular person and the expectation of success and the positive results of their own actions.

The peculiarities of professional success as a factor of personal fulfillment in modern life and the success as a property of the individual.

Found out that success is seen as the state experiences the joy, the pleasure of the result to which the person sought in the activities either coincided with her expectations or exceeded its. On the basis of this state formed a strong feeling of pleasure, also a strong motivation activities, levels of self-esteem, self-respect are changing. In the case when the success becomes stable, permanent, often begins a chain reaction that liberates enormous, hidden possibilities of the individual, carries inexhaustible spiritual energy.

The relationship between personal features and success of professional self-identity are shown. Outlined personal traits of a successful person such as active life, optimism, commitment to creativity, discovery, self-expression, diligence, flexibility, criticality, foresight.

Key words: success, successful progress, professional development of the individual, self-realization, self-actualization, self-effectiveness of individual.

АЛЛА АВЕРЬЯНОВА

г. Нежин

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ УСПЕХ КАК ОСНОВА САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

В статье раскрыта суть самореализации, самоактуализации и самоэффективности личности как убеждения человека в способности демонстрировать поведенческую компетентность. Освещены особенности профессионального успеха как фактора самореализации личности в современных условиях и описана успешность как свойство личности. Выявлены закономерности профессиональной самореализации, показана взаимосвязь между личностными особенностями и успешностью профессиональной самореализации личности. Обозначены личностные черты успешного человека: активная жизненная позиция, оптимизм, стремление к творчеству, открытиям, самопознанию, самовыражению, трудолюбие, гибкость, критичность, дальновидность и др.

Ключевые слова: успех, успешность, профессиональное становление личности, самореализация, самоактуализация, самоэффективность личности.

Стаття надійшла до редколегії 07.04.2017

УДК 159.97/922.1-053.2

ГАННА АФУЗОВА

м. Київ

afuzova@mail.ru

РОЗВИТОК ДИТИНИ ЯК СУБ'ЄКТА ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ДИЗОНТОГЕНЕЗУ

У статті поданий теоретичний аналіз наявних наукових досліджень з проблеми становлення дитини з психофізичними порушеннями як суб'єкта гендерної соціалізації. Висвітлено поняття гендерної соціалізації, її основні джерела та механізми на ранніх етапах онтогенезу, визначено важливість гендерної соціалізації для всебічного гармонійного розвитку особистості. Відзначено психологічні особливості, які ускладнюють процес гендерної соціалізації на ранніх етапах розвитку в умовах дизонтогенезу, а також особливості впливу сім'ї на процес гендерної соціалізації дитини з психофізичними порушеннями.

Ключові слова: соціалізація, гендерна ідентичність, статевая приналежність, дизонтогенез, дитина з психофізичними порушеннями.

Поняття «соціалізація», яке передбачає сукупність усіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює соціальний досвід і у результаті спілкування та діяльності засвоює певні норми і цінності, що дозволяють йому функціонувати як члену суспільства, є одним

з центральних у таких галузях гуманітарної науки як соціологія, психологія, політологія. Разом з цим, це поняття тісно пов'язане з категоріями «статус» та «диференціація», які віддзеркалюють нерівність людей по відношенню до розподілу благ та влади, існуючу у